

О. М. Миколенко, докт. юрид. наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: mikolenkoalena@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2080-413X

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті визначені і охарактеризовані окремі проблемні аспекти захисту учасників кримінального провадження, які обумовлені введенням воєнного стану в Україні. Встановлено, що із запровадженням в Україні воєнного стану практика з реалізації норм кримінального процесуального законодавства отримала багато нових проблем та викликів, які потребують нормативного врегулювання чи розв'язання судовою практикою. Однією з таких невирішених проблем є обмеження конституційних прав і свобод та законних інтересів осіб в контексті захисту учасників кримінального провадження під час воєнного стану. Обґрунтовано думку, що зміни, які стосуються особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, слід оформлювати окремим спеціальним законом, який вступатиме в силу виключно в надзвичайних умовах чи в умовах воєнного стану. Визначені чинники, які впливають на те, що норми кримінального процесуального права, які були ефективними в мирний час, стали малоефективними в умовах воєнного стану: 1) наявність реальної загрози здоров'ю і життю суб'єктів кримінального провадження (слідчим, суддям, прокурорам, дізнавачам); 2) наявність реальної загрози здоров'ю і життю учасникам кримінального провадження; 3) безладдя у суспільстві, яке виникає в надзвичайних умовах, окремі учасники кримінального провадження використовують для затягування кримінального процесу чи для уникнення від правосуддя; 4) відсутність критеріїв оцінки в умовах воєнного стану порушень учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків; 5) використання традиційних форм судового засідання, які в умовах воєнного стану та умовах науково-технічного прогресу, вже не відповідають потребам сучасного цивілізованого суспільства; 6) не в повній мірі використовується на практиці потенціал передбачених кримінальним процесуальним законодавством форм захисту прав особи в кримінальному провадженні.

Ключові слова: захист учасників кримінального провадження, кримінальне провадження в умовах воєнного стану, ефективність кримінальних процесуальних норм, форми захисту прав особи в кримінальному провадженні, електронний суд, використання засобів електронних інформаційно-комунікаційних технологій в кримінальному судочинстві.

Постановка проблеми. Із запровадженням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року, кримінальний процес країни «збагатився» багатьма новими проблемами та викликами, які потребують нормативного врегулювання чи розв'язання судовою практикою. Незважаючи на те, що у серпні 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального

кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [1], яким були суттєво доповнені положення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), окремі проблеми як кримінально-правового регулювання, так і правозастосовної діяльності суб'єктів кримінального провадження й досі залишаються невирішеними. Однією з таких невирішених проблем є обмеження конституційних прав і свобод та законних інтересів осіб в контексті захисту учасників кримінального провадження під час воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема захисту учасників кримінального провадження досить об'ємна, і в залежності від поняття захисту, кримінальної процесуальної функції захисту, учасників захисту, способів захисту, тощо, можна виділити різні її аспекти та галузі дослідження. Наприклад, важливий внесок у дослідження поняття та видів кримінальних процесуальних функцій зробили Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, І. В. Гловюк, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, В. О. Попелюшко, В. М. Тертишник та ін. Функція захисту у кримінальному процесі була предметом дослідження в працях Я. С. Авраха, С. П. Бекешко, І. В. Гловюк, С. М. Даровських і ін. Проблема забезпечення діяльності захисника була досліджена в роботах В. І. Боярова, І. Л. Бронза, Т. В. Варфоломєєвої, В. Г. Гончаренко, Я. П. Зейкана та ін. Втім, вищезазначені вчені більше уваги приділяли розкриттю змісту функції захисту, а, також, формам захисту підозрюваного, обвинуваченого і свідка, що передбачені кримінальним процесуальним законодавством, і менше уваги – проблемам реалізації функції захисту та форм захисту учасників кримінального провадження в сучасних надзвичайних умовах – «в умовах військового стану». Таким чином, аналіз проблем захисту учасників кримінального провадження в сучасних умовах є актуальним напрямом досліджень науки кримінального процесуального права.

Мета статті. Метою даної публікації є розгляд окремих проблемних аспектів захисту учасників кримінального провадження, які обумовлені введенням воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Визначальним для кримінального процесуального законодавства є положення ст. 3 Конституції України, згідно з яким – «людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2, ст. 3]. Це положення знаходить свій подальший розвиток у наступних статтях Основного Закону, зокрема, відповідно до ст. 29 Конституції України «ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду та лише на підставах і в порядку, встановленому законом» [2, ст. 29]. Аналогічні положення передбачені і у ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 8 КПК України. Конкретизуючи втілені в Конституції України положення про пріоритет особистості, її прав і свобод, у ст. 2 КПК законодавець закріпив основні завдання кримінального провадження – «охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також захист особи від незаконного та необгрунтованого обвинувачення, засудження та необгрунтованого процесуального примусу, обмеження її прав і свобод» [3, ст. 2]. Втім, реалії сьогодення свідчать про інше – нормальне виконання завдань кримінального провадження іноді ускладнюється, а іноді унеможлиблюється в умовах воєнного стану.

Не ставимо перед собою мету розкрити всі особливості теоретичного обґрунтування поняття «процесуальний захист» чи «способи захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження», втім, хочемо звернути увагу на окремі проблеми правозастосування норм кримінального процесуального закону, які свідчать про недосконалість положень КПК України в умовах воєнного стану. Тобто, норми кримінального процесуального права, які були ефективними в мирний час, стали малоефективними в умовах війни.

По-перше, існує реальна загроза здоров'ю і життю суб'єктам кримінального провадження. Положення ж Конституції і КПК України не передбачають якихось особливих форм кримінального судочинства в умовах військового стану, а, тому, перед суб'єктами кримінального провадження (слідчими, судьями і судами) стоїть складне завдання – забезпечити здійснення кримінального правосуддя в надзвичайних умовах, але, за правилами мирного часу.

По-друге, існує реальна загроза здоров'ю і життю учасникам кримінального провадження. І якщо публічних службовців (суддів, прокурорів та слідчих) стримують на місці їх службові обов'язки, то пересічні громадяни, які є учасниками кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, тощо), можуть активно переміщуватись по території країни та за її межі задля мінімізації загроз їхньому здоров'ю і життю. Це ускладнює як реалізацію процесуальних прав учасників кримінального провадження, так і виконання ними своїх обов'язків. Наприклад, В. Михайленко стосовно цього зазначає: «Кримінальний процесуальний кодекс України містить загальні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого. Ці процесуальні обов'язки не зникають після запровадження воєнного стану, проте, вони можуть не виконуватися з огляду на необхідність забезпечити безпеку життя і здоров'я (і це, безумовно, виправдано), можливість скористатися ситуацією хаосу для затягування судового розгляду або переховування від органу досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді або суду» [4]. Тобто, науковець звертає увагу на те, що ситуація, яка склалась в країні, ускладнює кримінальне провадження із об'єктивних причин (пересування учасників по території країни та за її межі) та із суб'єктивних причин, які можна виділити як окрему наступну групу проблем.

По-третє, воєнний стан порушує звичайний стан суспільного життя, що неминуче відображається й на ритмі кримінальної процесуальної діяльності. Не хочемо називати цей стан суспільства хаосом, як це пропонує В. Михайленко, але певні ознаки безладдя у суспільстві дійсно виникають в надзвичайних умовах, які окремі учасники кримінального провадження можуть на свою користь використовувати для затягування кримінального провадження чи для уникнення від кримінального правосуддя. Ці моменти, на жаль, не враховує чинний КПК України.

По-четверте, в правозастосовній сфері виникають питання щодо застосування окремих положень КПК України в умовах воєнного стану. Наприклад, якщо захисник підозрюваного, обвинуваченого в умовах воєнного стану виїхав за кордон, то чи можна це розглядати як процесуальну підставу для призначення особі іншого захисника. Стосовно цього, хочемо зазначити, що кодифіковані нормативно-правові акти, до яких відноситься КПК України, не можуть із об'єктивних причин врахувати всі можливі перипетії життя і всі фактори, що

можливо будуть впливати на кримінальне провадження в майбутньому. До того ж, є прибічниками мислення, що кодифіковані нормативно-правові акти повинні регламентувати засади мирного життя, а особливості застосування окремих їх норм повинно регламентуватись окремими спеціальними законами. Такі закони будуть мати тимчасовий характер і використовуватись виключно у надзвичайних ситуаціях, до яких відноситься воєнний стан. Внесення сьогодні в КПК України чисельних положень, які закріплюють особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану, суттєво позначиться на ідеології кримінального процесуального правового регулювання – акцент зміститься від вчинення кримінального правосуддя в мирній країні до вчинення правосуддя в постійно воюючій країні. А у зв'язку з тим, що право впливає на формування свідомості людей, це може закінчитись деформацією суспільної свідомості, яка буде орієнтована не на побудову мирної країни, а на розбудову мілітаризованого суспільства постійно готового до війни. Тому зміни, які стосуються особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, пропонуємо оформлювати окремим спеціальним законом, який вступатиме в силу виключно в надзвичайних умовах чи в умовах воєнного стану.

По-п'яте, до окремих учасників кримінального провадження застосовуються запобіжні заходи, що спрямовані на забезпечення нормального ходу кримінальної процесуальної діяльності. Втім, учасники провадження, користуючись воєнним станом та посилаючись на загрози їх життю, часто покидають місце постійного свого перебування. Національне право не дає відповіді на те, чи вважати дані дії особи порушенням вимог процесуального законодавства та які при цьому використовувати критерії. З одного боку, конституційне законодавство проголошує людське життя найвищою соціальною цінністю, а з іншого, вимагає дотримуватись процесуальних обов'язків в умовах реальної загрози життю учасника кримінального провадження. Вважаємо, що напрацювати з цього питання якоїсь єдиної шаблонної відповіді, яка б розповсюджувалась на всі випадки, що виникають на практиці, неможливо. Кожен випадок на практиці буде вимагати індивідуального підходу, що суттєво ускладнить напрацювання механізму вирішення вказаної проблеми.

По-шосте, в умовах воєнного стану ускладнюється реалізація учасниками кримінального провадження такого процесуального обов'язку як присутність на судових засіданнях. Як вже відмічалось, така неявка може мати об'єктивне обґрунтування (страх за своє життя та зміна місця постійного перебування) та суб'єктивне (бажання затулити кримінальне провадження, уникнути покарання і ін.). При цьому встановити, що було першопричиною неявки учасника на судові засідання, майже неможливо. Тобто, традиційні форми судових засідань, які виникли багато століть тому, в сучасних умовах втрачають свою ефективність, а, тому, є необхідність розвитку і впровадження нових форм проведення таких засідань, наприклад, дистанційно, із застосуванням сучасних технологій. Національне кримінальне процесуальне законодавство передбачає таку можливість, тому учасники кримінального провадження, які перебувають, наприклад, за кордоном, можуть дистанційно приймати участь у судових засіданнях. Більш того, у особи, яка перебуває за кордоном, більше можливостей прийняти участь у судовому засіданні ніж у особи, яка перебуває в зоні

бойових дій, де окрім реальної загрози життю особи часто відсутній Інтернет та електропостачання. Подібний висновок робить і В. Михайленко. Автор зазначає: «До цього слід додати можливості участі в судовому засіданні не лише безпосередньо в залі судових засідань, а й дистанційно. Навіть за умови перебування обвинуваченого або його захисника за кордоном загальний обов'язок явки за викликом до суду може і має бути виконаний через використання технічних засобів і відповідного програмного забезпечення (хоч і воєнний стан, але ХХІ сторіччя)» [4]. Більш того, концепція «електронної держави» стосується не тільки діяльності органів виконавчої та законодавчої влади, вона адресована і до гілки судової влади. При цьому, використання нових технологій розповсюджується не тільки на управлінську (наприклад, обмін процесуальними документами між судами в електронній формі) і організаційну діяльність в судах (наприклад, обмін процесуальними документами між судом та учасниками кримінального провадження в електронній формі), що охоплюється концепцією «Електронного суду», а й у здійсненні правосуддя (наприклад, проведення судових засідань дистанційно). Втім, Україна знаходиться в цьому процесі лише на початку шляху. Доведеться зробити ще чимало, як на законодавчому рівні, так і на технологічному рівні, щоб концепція «Електронного суду» запрацювала в нашій країні в повному обсязі. Наприклад, О. В. Бринцев пропонує наступні шляхи розвитку «Електронного суду» в Україні [5]:

1. Забезпечення за допомогою сучасних засобів електронних інформаційно-комунікаційних технологій двосторонньої комунікації між усіма учасниками кримінальних процесуальних правовідносин (судом, учасниками кримінального провадження та іншими заінтересованими особами). Монографія О. В. Бринцевим була написана у 2016 році, коли більшість досягнень інформаційно-комунікаційних технологій ще не використовували в кримінальному процесі. Сьогодні цей напрям достатній мірі регламентується положеннями національного законодавства, в тому числі, положеннями кримінального процесуального законодавства. Втім, постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, час від часу, буде вимагати і вдосконалення відповідних форм кримінальної процесуальної діяльності.

2. Визнання повноцінними доказами в судовому процесі електронних інформаційних ресурсів, а також електронних транзакцій [5, с. 26]. Електронні транзакції є проблематикою, яка стосується в більшій мірі цивільного та господарського судочинства. Що ж до використання електронних інформаційних ресурсів в кримінальному процесі, то за останні шість років відбулися суттєві зміни в цьому напрямку. Єдине, на що хотілося б звернути увагу, це використане О. В. Бринцевим невдале оціночне поняття «повноцінний доказ». Докази не можуть бути «повноцінними» чи «неповноцінними», вони або свідчать про факт вчинення особою чи особами кримінального правопорушення і мають значення для кримінального провадження, або ж не мають жодного відношення до кримінального правопорушення і кримінального провадження.

3. Вчинення в електронному форматі усіх процесуальних дій [5, с. 26]. Одразу зазначимо, що О. В. Бринцев перебуває у віртуальних ілюзіях. Об'єктивно неможливо всю процесуальну діяльність і всі процесуальні дії перевести у цифровий формат. В цьому питанні потрібна більш виважена та науково обґрунтована

позиція. Так як роботи не зможуть замінити людину у всіх сферах суспільного життя, так і кримінальне судочинство повністю перевести у цифровий вимір неможливо. Електронні інформаційно-комунікаційні технології повинні використовуватись виключно для полегшення діяльності суб'єктів кримінального процесу і вчинення процесуальних дій з боку учасників кримінального провадження, а не для підміни собою судів та правосуддя.

По-сьоме, кримінальне процесуальне законодавство передбачає різні форми захисту прав особи в кримінальному провадженні, потенціал яких не в повній мірі використовується на практиці. Наприклад, ст. 20 КПК України закріплює три форми реалізації права на захист: 1) самостійна реалізація підозрюваним, обвинуваченим, виправданим, засудженим права на захист, зокрема: право надавати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні; 2) користування правовою допомогою захисника; 3) наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді, суду обов'язку сприяти підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому в реалізації права на захист шляхом роз'яснення йому прав та забезпечення права на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника [3, ст. 20]. Зокрема, вагому роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, як правовій державі, відведено праву особи на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. І тут привертають увагу проблеми з надання безоплатної правової допомоги під час воєнного стану, на які все частіше звертають увагу в суспільстві. Зокрема, І. В Міщук до основних проблем, які впливають на ефективність надання безоплатної правової допомоги називає: збільшення кількості запитів для одержання безоплатної правової допомоги, відсутність доступу до надання безоплатної правової допомоги для громадян на тимчасово окупованих територіях і районах ведення бойових дій, проблеми кадрового забезпечення органів безоплатної правової допомоги, розширення кола суб'єктів, які потребують надання правової допомоги на безоплатній основі, необхідність організувати процес надання правової допомоги із дотриманням правил безпеки [7, с. 74-79]. Дійсно, під час воєнного стану надання безоплатної правової допомоги відходить на другий план, адже держава зосереджена на реалізації такої важливої функції як оборона та захист країни. Втім, реалізація однієї функції держави не повинна шкодити реалізації інших її функцій, серед яких особливе місце посідає функція забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина.

Згідно ст. 63 Конституції України підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [2, ст. 63]. Гарантування кожному права на професійну правничу допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань, відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. тощо. Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист повинно неухильно виконуватись на всіх стадіях кримінального провадження як

вагома гарантія встановлення істини і винесення законного, обґрунтованого і правосудного вироку. Право на захист включає як право захищатися від підозри і обвинувачення, так і право на захист своїх особистих і майнових інтересів. Підозрюваний, обвинувачений зацікавлений в тому, щоб не бути: а) притягнутим до кримінальної відповідальності і засудженим, якщо він є невинуватим; б) притягнутим до кримінальної відповідальності за більш тяжкий злочин, ніж той, який вчинив; в) без передбачених у КПК України підстав притягнутим до участі в кримінальній справі як обвинувачений, та підданий заходам процесуального примусу і засудженим; г) підданий несправедливому покаранню; д) обмежений в правах, наданих йому законом, і щоб йому була надана можливість їх реалізувати.

Це складає законні інтереси обвинуваченого, які включаються в його право на захист і утворюють всю сукупність належних йому прав, здійснення яких дає можливість оспорювати висунуте проти нього обвинувачення у скоєнні злочину, доводити свою непричетність до злочину, невинуватість або менший ступінь вини, захищати інші законні інтереси у справі (моральні, майнові, трудові тощо). Отже, право підозрюваного, обвинуваченого на захист включає в себе право захищатися від підозри, обвинувачення, а, також, право захищати свої особисті і майнові інтереси, натомість органи розслідування, прокурор і суд зобов'язані забезпечити обвинуваченому можливість захищатися встановленими законом засобами від висунутої йому підозри або обвинувачення та охорону його особистих і майнових прав [6].

Висновки і пропозиції. На підставі проведеного дослідження були зроблені наступні висновки.

Із запровадженням в Україні воєнного стану практика з реалізації норм кримінального процесуального законодавства отримала багато нових проблем та викликів, які потребують нормативного врегулювання чи розв'язання судовою практикою. Однією з таких невіршених проблем є обмеження конституційних прав і свобод та законних інтересів осіб в контексті захисту учасників кримінального провадження під час воєнного стану.

Обґрунтовано думку, що зміни, які стосуються особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, слід оформлювати окремим спеціальним законом, який вступатиме в силу виключно в надзвичайних умовах чи в умовах воєнного стану.

Визначені чинники, які впливають на те, що норми кримінального процесуального права, які були ефективними в мирний час, стали малоефективними в умовах воєнного стану: 1) наявність реальної загрози здоров'ю і життю суб'єктів кримінального провадження (слідчим, суддям, прокурорам); 2) наявність реальної загрози здоров'ю і життю учасникам кримінального провадження; 3) безладдя у суспільстві, яке виникає в надзвичайних умовах, окремі учасники кримінального провадження використовують для затягування кримінального провадження чи для уникнення від кримінального правосуддя; 4) відсутність критеріїв оцінки в умовах воєнного стану порушень учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків; 5) використання традиційних форм судового засідання, які в умовах воєнного стану та умовах науково-технічного прогресу, вже не відповідають потребам сучасного цивілізованого

суспільства; б) не в повній мірі використовується на практиці потенціал передбачених кримінальним процесуальним законодавством форм захисту прав особи в кримінальному провадженні.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20/sp:max50:nav7:font2#n2>
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Михайленко В. Деякі проблемні питання участі підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану» (20 квітня 2022 року). URL: <https://justtalk.com.ua/post/deyaki-problemni-pitannya-uchasti-pidozryuvanogo-obvinuvachenogo-v-kriminalnomu-provadhenni-v-umovah-voennogo-stanu>.
5. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.
6. Маланчук П. М. Функція захисту в кримінальному процесі України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2008. 228 с.
7. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 74-79.

References

1. Pro vnesennya zmin do Kryminal'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny shchodo udoskonalennya okremykh polozhen' dosudovoho rozsliduvannya v umovakh voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 27 lypnya 2022 № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20/sp:max50:nav7:font2#n2> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiya Ukrayiny. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
3. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. St. 88. [in Ukrainian].
4. Mykhaylenko, V. (2022) Deyaki problemni pytannya uchasti pidozryuvanoho, obvinuvachenoho v kryminal'nomu provadhenni v umovakh voyennoho stanu // Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Kryminal'no-pravovi, kryminolohichni, kryminal'ni protsesual'ni ta kryminalistychni problemy protydyi zlochynnosti v umovakh voyennoho stanu» (20 kvitnya 2022 roku). URL: <https://justtalk.com.ua/post/deyaki-problemni-pitannya-uchasti-pidozryuvanogo-obvinuvachenogo-v-kriminalnomu-provadhenni-v-umovah-voennogo-stanu-> [in Ukrainian].
5. Bryntsev, O. V. (2016). «Elektronnyy sud» v Ukrayini. Dosvid ta perspektyvy: monohrafiya. Kh.: Pravo. 72 s. [in Ukrainian].
6. Malanchuk, P. M. (2008). Funktsiya zakhystu v kryminal'nomu protsesi Ukrayiny: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 – kryminal'nyy protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza. Kyyivs'kyu natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav. Kyiv. 228 s. [in Ukrainian].
7. Mishchuk, I. V. (2022). Osoblyvosti nadannya bezoplatnoyi pravovoyi dopomohy v Ukrayini pid chas voyennoho stanu. *Aktual'ni problemy vitchyznyanoi yurysprudentsiyi*. № 3. S. 74-79. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.03.2023 р.

O. M. Mykolenko, Doctor of Juridical Sciences, Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: mikolenkoalena@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2080-413X

CERTAIN PROBLEM ASPECTS OF THE PROTECTION OF PARTICIPANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN MODERN CONDITIONS

Summary

The article identifies and characterizes certain problematic aspects of the protection of participants in criminal proceedings, which are caused by the introduction of martial law in Ukraine. It was established that with the introduction of martial law in Ukraine, the practice of implementing the norms of criminal procedural legislation received many new problems and challenges that require regulatory regulation or solution by judicial practice. One of such unresolved problems is the restriction of constitutional rights and freedoms and legitimate interests of individuals in the context of the protection of participants in criminal proceedings during martial law. Attention is drawn to the fact that the provisions of the Criminal Code of Ukraine do not provide for any special forms of criminal justice in the languages of martial law, and therefore the subjects of criminal proceedings (investigators, judges and courts) face a difficult task - to ensure the implementation of criminal justice in extraordinary conditions, but according to the rules peace time. It has been proven that participants in criminal proceedings can actively move around the territory of the country and beyond its borders in order to minimize threats to their health and life, which complicates both the realization of the procedural rights of the participants in criminal proceedings and their fulfillment of their procedural duties. The opinion is substantiated that changes related to the specifics of criminal proceedings under martial law should be formalized by a separate special law, which will come into force only in emergency conditions or under martial law. The factors that influence the fact that the norms of criminal procedural law, which were effective in peacetime, became ineffective in the conditions of martial law are identified: 1) the presence of a real threat to the health and life of the subjects of criminal proceedings (investigators, judges, prosecutors); 2) the existence of a real threat to the health and life of participants in criminal proceedings; 3) disorder in society, which occurs in extraordinary conditions, is used by individual participants in criminal proceedings to delay criminal proceedings or to avoid criminal justice; 4) lack of evaluation criteria in the conditions of martial law of violations by participants in criminal proceedings of their procedural duties; 5) the use of traditional forms of court proceedings, which in the conditions of martial law and conditions of scientific and technical progress, no longer meet the needs of modern civilized society; 6) the potential of the forms of protection of individual rights in criminal proceedings provided for by criminal procedural legislation is not fully used in practice.

Keywords: protection of participants in criminal proceedings, criminal proceedings under martial law, effectiveness of criminal procedural norms, forms of protection of individual rights in criminal proceedings, electronic court, use of electronic information and communication technologies in criminal proceedings.